

3. Котелянець Н. Художня праця й розвиток особистості дитини / Н. Котелянець // Дошкільне виховання. – 2002. – № 12. – С. 12–15.
4. Пазиненко С. М. Розвиток творчих здібностей. Нетрадиційні заняття з художньої праці в старшій групі / С. М. Пазиненко. – Харків: Вид. група «Основа», «Тріада», 2007. – 112 с.
5. Художня праця та основи дизайну: навч. посібник [Електронний ресурс] / укладач С. І. Матвієнко. – Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2016. – 201 с. – Режим доступу: https://vo-malin.ucoz.ua/2Garbarchuk/matvienko_khudozhnja_pracja.pdf.

References

1. Boronai, T. M. 2003. Vychovannia ditei starshoho doshkilnoho viku zasobamy khudozhnoi pratsi [Education of children of older preschool age by means of artistic work]. *Kindergarten teacher's library*, 12, pp. 24–32.
2. Kaluska, L. 2005. *Dyvokrai: vybrani dydaktychno-metodychni materialy dlia pratsivnykiv dytiachoho zakladu. Knyha persha [Wilderness: selected didactic and methodical materials for employees of a children's institution. Book one]*. Ternopil: Mandrivets.
3. Kotelianets, N. 2002. Khudozhnia pratsia y rozvytok osobystosti dytyny [Artistic work and development of the child's personality]. *Preschool education*, 12, pp. 12–15.
4. Pazynenko, S. M. 2007. *Rozvytok tvorchykh zdibnostei. Netradytsiini zaniattia z khudozhnoi pratsi v starshii hrupi [Development of creative abilities. Non-traditional classes on artistic work in the senior group]*. Kharkiv: Ed. group "Osnova", "Triad".
5. Matviienko, S. I. comp., 2016. *Khudozhnia pratsia ta osnovy dyzainu [Artwork and Design Basics]*. Nizhin: Publication of the NSU named after M. Gogol. Available at: https://vo-malin.ucoz.ua/2Garbarchuk/matvienko_khudozhnja_pracja.pdf.

УДК 373.2.015.31:57.081.1:502/504(045)

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ ТА УЯВЛЕНЬ ПРО ПРИРОДУ У ДОШКІЛЬНИКІВ

Михайлова К. В., Фечка К. Р., Молнар Г. В.

THE FORMATION OF A SYSTEM OF ECOLOGICAL KNOWLEDGE AND IDEAS ABOUT THE NATURE IN PRESCHOOLERS

Mykhailova Kateryna, Fechka Karina, Molnar Hanna

У статті піднімається проблема формування екологічних знань та уявлень про природу у дошкільників. Розкрито суть поняття «екологічне виховання», яке має за мету не тільки збагачення дітей відповідними знаннями, а і спрямованість на усвідомлення екологічної цінності природного довкілля у єдності його з людиною. Також висвітлено сучасні форми та методи формування у дітей дошкільного віку знань про природне довкілля, виховання позитивного ставлення до природи та усвідомлення своєї відповідальності за екологію рідного краю.

Ключові слова: природничо-екологічна компетенція, екологічна культура, екологічна свідомість, природне довкілля, нежива і жива природа, природоохоронна діяльність, форми та методи екологічного виховання.

The author of the article has raised one of the topical issues of our time – the formation of ecological knowledge and ideas about nature in the preschoolers. The author has revealed the essence of the concept of «ecological education», which aims not only to enrich children with relevant knowledge, but also to focus on the realization of the ecological value of the natural environment in its unity with humans.

It is emphasized that preschoolers need to be provided with knowledge about the nature of the planet Earth and the Universe in a form accessible to them, familiarized with environmental issues, consciously use knowledge about nature in various activities and life situations; oriented in human activities aimed at preserving, reproducing and protecting nature.

The author of the article has also highlighted modern forms and methods of ecological education (various types of classes, excursions, observations, walks, ecological trails, etc.) that contribute to the formation of knowledge of the preschoolers about the natural environment, fostering a positive attitude to nature and awareness of their responsibility for the ecology of their native land.

Key words: *natural and ecological competence, ecological culture, ecological consciousness, natural environment, environmental protection activities, forms and methods of ecological education.*

У Базовому компоненті дошкільної освіти наголошується, що важливим є формування у дошкільників природничо-екологічної компетентності – здатності дитини до доцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, яка ґрунтується на емоційно-пізнавальному ставленні до природи, знаннях її законів та формується у просторі пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової діяльності [1, с.12].

Дитина з самого раннього віку намагається пізнати світ і проявляє особливий інтерес до природного довкілля. В.О. Сухомлинський писав «Світ, що оточує дитину, - це перш за все світ природи з безмежним багатством явищ, з невичерпною красою» [4, с.283]. Її цікавить все: від способу життя маленької істоти до влаштування Всесвіту.

Педагоги ЗДО разом з батьками повинні усвідомити, що особистість формується лише в активній взаємодії з навколишнім світом, проявляючи пізнавальну активність до оточуючого середовища; тому слід допомогти дітям пізнати довкілля, формувати уявлення про природу, а також навчити їх цінувати й оберігати природні ресурси, усвідомлювати наслідки своєї діяльності для довкілля. Важливим є пошук ефективних шляхів формування у дітей знань про природу та активної позиції «захисника і друга» світу природи, що є основою у вихованні екологічної культури дошкільників.

Уже в народній педагогіці піднімалась проблема екологічного виховання

дітей з раннього віку. Твори усної народної творчості у доступній формі вчать дітей знати природні явища, об'єкти живої та не живої природи, любити, милуватись та оберігати природне довкілля.

У наукових дослідженнях зарубіжної педагогіки важливим вважається безпосереднє спілкування з природою (Я. Коменський, Й.-Г. Песталоцці, Р. Штайнера, Ф. Фребеля, Ж. Руссо, М. Монтесорі та ін.) Педагоги гуманістичного спрямування висунули ідеї екологічного виховання дітей з самого раннього віку.

У наш час поширеною формою екологічної дошкільної освіти у Швеції стали заняття у «Лісових школах». Цікавий досвід у Фінляндії, Японії, Китаю, де активно використовується спадщина В. Сухомлинського, який писав «Дитина за своєю природою – допитливий дослідник, відкривач світу, тож нехай перед нею відкривається чудовий світ в живих фарбах, яскравих тремтливих звуках, в казці, грі, творчості, красі»[4, с.286].

Наукові підходи до екологічного виховання в сучасних умовах розроблені в дослідженнях Н. Пустоцвіт, Л. Шаповал, І. Іваненко, Н. Глухова, Н. Лисенко, Л. Іщенко, І. Мельник, Д. Струнніковою, Л. Шаповал, З. Плохій.

Так, З. Плохій розглядає екологічне виховання дошкільників на матеріалі ознайомлення їх з тваринним світом. Н. Лисенко розроблені практичні рекомендації щодо екологічного виховання дошкільників, Н. Кот доведено необхідність спільної роботи ЗДО і родини з екологічного виховання.

Мета статті: на основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури та досвіду роботи закладів дошкільної освіти розкрити особливості формування екологічних знань та уявлень про природу у дітей дошкільного віку.

Сучасна освітньо-виховна програма дошкільної освіти спрямована на повноцінний та гармонійний розвиток особистості дитини. Дошкільники повинні мати загальні уявлення про природу планети Земля і Всесвіту, що на планеті Земля є неживі і живі об'єкти природи; усвідомлювати зв'язки між рослинами і тваринами, їхні функції в природі, встановлювати залежність об'єктів природи від екологічних факторів, розуміти особливості та умови розвитку рослин (фази

розвитку, екологічні фактори, поживність ґрунту, догляд), існування тварин (стадії розвитку, залежність від середовища існування, реакції на сезонні зміни, усвідомлювати поділ рослин і тварин на групи, знати, що є дикорослі і культурні рослини; дикі і свійські тварини, правила поведінки з ними); володіти знаннями про основні властивості неживих об'єктів природи (повітря, вода, пісок, глина, каміння), які може виявляти під час дослідів; усвідомлювати значення назв-характеристик окремих властивостей об'єктів та фізичних явищ навколишнього світу (твердість, м'якість, сипучість, в'язкість, плавучість, розчинність, швидкість, напрямок тощо), володіти назвами штучних матеріалів, виготовлених людиною із природної сировини (метал, гума, тканина, пластик, папір тощо); знати ознаки пір року і явищ природи. Дитина також повинна усвідомлювати що життя людини неможливе без природи; бути обізнана з позитивним і негативним впливом людини на природне довкілля, проблемами довкілля, насамперед проблемами клімату, необхідністю заощаджувати енергію, воду, сортувати сміття тощо у повсякденному житті і мати первинні навички такої поведінки, свідомо використовувати знання про природу в різних видах діяльності та життєвих ситуаціях; орієнтуватися в діяльності людини, спрямованій на збереження, відтворення й охорону природи [1, с.13].

Під екологічною освітою розуміють безперервний процес навчання, виховання та розвитку дитини, спрямований на формування екологічної культури дитини, яка проявляється в емоційно-позитивному ставленні до природи, оточуючого світу, у відповідальному ставленні до свого здоров'я і стану оточуючого середовища, в дотриманні певних моральних норм, в системі ціннісних орієнтацій. Метою поведінки дошкільника повинні бути такі вчинки, які спрямовані на підтримку відтворюючих сил природи, нанесення найменшого збитку її естетичних і матеріальних цінностей, на збереження природи для майбутніх поколінь.

Знання дитини, в тому числі і про природу, формуються у дошкільника під час різноманітної діяльності дитини, однак провідну роль у їх систематизації

відіграє навчання. Основними формами організації навчальної діяльності дітей дошкільного віку є традиційні форми такі, як заняття та екскурсії. На сучасному етапі використовуються екскурсії природничого змісту, заняття-досліди, заняття з використанням моделей та екологічних знаків, заняття клубу «Зелений патруль», «Кришталеве повітря» тощо, а також заняття-подорожі по сторінкам Червоної книги рідного краю тощо.

В процесі навчання діти засвоюють знання, що належать до різних явищ існування природного середовища, які проходять тривалий шлях розвитку – від розрізнених, окремих, конкретних уявлень, понять до системи законів і закономірностей узагальненого характеру. Знання повинні забезпечувати широку орієнтацію у навколишньому середовищі, тому мають бути енциклопедичними, мати ідейну спрямованість особистості, яка формується, закладати основи переконань, розвиток пізнавальної діяльності, перехід до найскладніших форм у межах дошкільного віку, науковість, доступність, наочність. На основі знань у дітей формується допитливість, спостережливість, стійкий інтерес. Слід пам'ятати, що краса навколишнього середовища також джерело емоційних переживань для дитини, тому знання мають бути насичені позитивними емоціями.

Новою тенденцією в теорії і практиці дошкільної освіти є включення екологічного виховання як складової в систему навчально-виховної роботи закладу дошкільної освіти з метою всебічного розвитку дитини, оскільки формування особистості поза світом природи неможливе.

Досвід показує, що педагоги виховують у дитини гуманне ставлення до природи, допомагають їй зрозуміти, що людина і природа тісно пов'язані між собою. Отож, турбота про довкілля є і турботою про людину, її майбутнє, а те, що завдає шкоди природі, шкодить і нам самим. З цією метою добираються і розробляються серії занять, які сприяють вихованню у дітей уявлення про те, що Земля - наша спільна оселя, і якою вона буде, залежить від нас самих. Подаючи дітям інформацію про навколишнє середовище, застосовують пояснювально-ілюстративний метод (розповідь, пояснення, бесіда). Розповіді містять навчальні

елементи, використовується цікавий природничий матеріал. Багато занять будуються у формі евристичної бесіди, з проблемними запитаннями, завданнями, які вирішуються під час бесіди, що дає дітям змогу вчитися порівнювати, аналізувати, використовувати вже набуті знання, розвивати логічне мислення. У роботі з дітьми практикується використання наочності (ілюстрації, гербарії, альбоми, таблиці, схеми, карти, макети, фотографії, натуральні природні об'єкти). Творче спілкування з природою - дієвий метод екологічного виховання і розвитку кращих людських якостей.

Цікавою формою роботи є проведення з дітьми екологічних стежин, які сприяють формуванню у дітей пізнавальних інтересів, пам'яті, мислення, уяви, мовлення, виховують дбайливе ставлення до природи. Так, наприклад, нами було проведено «Подорож до Країни Довкілля». Діти подорожували екологічними стежками («Пізнавальна», «Охороняй та зберігай», «Квіткова» та ін.), грались у дидактичні ігри «Можна – не можна», «Павутинка», «Мікрофон», розгадували кросворд «Зелена аптека», використовувались віршики, розповіді тощо. Використання таких форм навчання дає змогу чітко і послідовно формувати у дітей не лише систему уявлень про світ природи, речей, людей, стосунків, емоцій, почуттів, власного Я, а і ставлення до них – систему цінностей, що є основою становлення особистості.

Отже, можна проводити заняття з милування природою, заняття-дослідження, заняття-відкриття, заняття-подорожі, екологічні стежини, під час яких не нав'язуються готові знання, а дається дітям змога ділитися своїми почуттями, і лише потім акцентується на основному. Все це відбувається на лоні природи, з поєднанням музики, образотворчого мистецтва, трудового виховання, валеології.

Формування знань про природу у повсякденному житті є вирішальним фактором у докорінній зміні ставлення дітей до природи як світу невичерпних чудес, самостійних «відкриттів», джерелом нескінченного пізнання. Очевидно і цілком закономірно, що в процесі такого безпосереднього чуттєвого пізнання вихователь повинен формувати у дітей поряд із знанням, відповідальне ставлення

до природи, бажання зберегти її, прагнення гуманного спілкування з її об'єктами та явищами. Отож активність дитини доцільніше розвивати у пізнавальній діяльності, її основними видами є екологічні екскурсії, спостереження, прогулянки.

Вихователі ЗДО №2 міста Мукачево проводять екскурсії до лісу, в парк, під час яких підводять дитину до поняття, що кожне дерево чи травинка дихає, як і людина. А дослідницька робота підтверджує, що дерево – це жива істота. Воно дихає, п'є, відпочиває, його „кров" циркулює, як і наша, людська. Ритми його серця ледве чутні, але вони стимулюють його життя. Найкращий час, щоб почути «серце» дерева – рання весна, коли пробуджується природа і починається сокорух. Тут же даються поняття про те, що ламаючи гілочку дерева, ми завдаємо йому болю, а коли зрізуємо дерево, воно «плаче». Діти надзвичайно тонко реагують на почуття.

Цікаво проходять також цільові прогулянки до річки Латориці, що протікає недалеко від дитячого садка. Спостерігаючи водні ресурси: річку, водойми, діти одержують знання і про кругообіг води, і про те, хто живе у воді, чим живляться там живі істоти, яке значення має вода і для природи, і для людини. Вода - це життя, це сила, але в той же час, і страшна стихія, і які значні наслідки можуть бути, коли людина без міри втручається у природу.

Виходячи з того, що основне завдання виховної роботи – створення оптимальних умов для розвитку активності дошкільників, спонукати їх до творчості й самостійності, вихователі використовують проблемні ситуації, за допомогою яких стимулюють допитливість своїх вихованців, ставлять їх в умови практичного пошуку вирішення завдання, розвивають самостійність думки, спрямовують на активні пошуки відповіді, на розуміння зв'язків та залежностей часового, послідовного та причинно-наслідкового змісту, вчать дітей обґрунтовувати свої судження, висловлювати припущення, підводять їх до самостійних висновків. У змісті, проблемних ситуацій доцільно використовувати такі прийоми, як подача дітям варіативності ознак одних і тих самих об'єктів,

явищ; порівняння і зіставлення нових характеристик з відомими, поєднання художнього опису об'єктів та явищ природи, огляду їх реальних рис через безпосереднє сприймання.

Екологічне виховання дошкільників здійснюється у різних видах діяльності: навчальній, трудовій, ігровій. Важливим є не тільки формування у дітей знань про природу, а і уміння практичного їх застосування. Практичні дії кожної дитини виступають джерелом її знань, засобом перетворення засвоєних знань у переконання. Діяльність дитини, пов'язана з самостійним набуттям знань та її використанням, має переважно пошуково-дослідний зміст [3, с.182].

Активне залучення дошкільників до трудової діяльності сприяє зацікавленню в збереженні, примноженні цілісності, чистоти, гармонії довкілля, а достатній рівень екологічної вихованості у подальшому дозволить усвідомити, що людина є невід'ємною частиною природи, а світ природи є середовищем існування людини.

У становленні екологічної свідомості чільне місце посідає ігрова діяльність. Ігри дарують малятам задоволення, підвищують емоційний тонус, сприяють усвідомленню дітьми важливості бережливого, дбайливого підходу до навколишнього світу, тобто формуванню в них екологічно-доцільної поведінки. Саме в грі формуються моральні норми і правила поведінки в природі. Як модель діяльності дорослих гра сприяє утворенню міцних зв'язків між навчанням і працею. Наслідуючи дорослих, у дітей розвивається уявлення про світ, поглиблюються переживання. Правильно організована ігрова діяльність дає можливість вихователю добитися найповнішого самовираження дітей [2, с.56].

Дошкільники проявляють особливий інтерес до природи, тому формування уявлень про природу та виховання бережного ставлення до природного довкілля в ЗДО займає важливе місце у освітньо-виховному процесі.

Отже, для успішного формування у дошкільників природничо-екологічної компетенції вихователям дошкільних закладів слід збагачувати знання дітей про природу в різних видах діяльності, формувати екологічну культуру. Практика показує, що в сучасних умовах у закладах дошкільної освіти доцільно проводити

різні види занять, екскурсії, заняття-колективну працю екологічного змісту, різні види праці в природі та форми їх організації; створюються «екологічні стежини», куточки лісу, первоцвіту на ділянці тощо. Ознайомлюючи дітей з природою, можна використовувати різні види ігор: народні природничі ігри, дидактичні ігри, творчі ігри, настільно-друковані ігри; ігри нового типу: ігри-ребуси ботанічного змісту, зоологічного змісту, кросворди, головоломки тощо. Використання різноманітних ігрових форм дає змогу налаштувати дітей на взаємодію з природою, навчити їх ставити себе на місце того чи іншого природного об'єкта, занурюватися в його простір, розв'язувати проблемну ситуацію, активно діяти й самостійно ухвалювати рішення.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К., 2021. – 37 с.
2. Карасьова К. Ігровий простір дитини / К. Карасьова, Т. Піроженко. – К.: Шкільний світ, 2011. – 128 с.
3. Лисенко Н. В. Еко-око дошкільник пізнає світ природи: навч.-метод. посібник / Н. В. Лисенко. – К.: ВД «Слово», 2015. – 352 с.
4. Сухомлинский В. О. Вибрані твори в 5-ти томах / В. О. Сухомлинский. – К., 1976. – Т. 2. – 410 с.

References

1. *Bazovyi komponent doshkilnoi osvity v Ukraini [Basic component of preschool education in Ukraine]*. 2021. Kyiv.
2. Karasova, K. and Pirozhenko, T. 2011. *Ihrovyi prostir dytyny [Child's play space]*. Kyiv: School world.
3. Lysenko, N. V. 2015. *Eko-oko doshkilnyk piznaie svit pryrody [Eco-eye preschooler gets to know the world of nature]*. Kyiv: VD "Slovo".
4. Sukhomlynskyi, V. O. 1976. *Vybrani tvory v 5-ty tomakh. Tom 2 [Selected works in 5 volumes. Vol. 2]*. Kyiv.

УДК 373.2.015.31:330-028.31(045)

УМОВИ ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Черепаня Н.І., Русин Н.М., Арделан Я.О.

CONDITIONS OF ECONOMIC EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN

Cherepania Nataliia, Rusyn Nadiia, Ardelan Yaroslav

Стаття присвячена питанням економічного виховання дошкільників: розглядається його значення, аналізуються дослідження вітчизняних та зарубіжних дослідників, розкриваються основні умови, які сприяють успішній реалізації процесу економічного виховання в закладі дошкільної освіти; охарактеризовані вимоги до предметно-просторового економічного

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>